

לחיבובה של תורה שבעל פה על תלמידינו

במערכות החינוך הדתי דנים בתקופה האחרונה בנושא: כיצד לחבב את התורה שבעל-פה על תלמידינו. ההיגד הנשמע לרוב הוא: "מרבית התלמידים או חלקם הניכר אינו אוהב לימוד גמרא".

דומני, שבדברי ר' יהודה בן תימא במשנה במסכת אבות (פרק ה', כא): "בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה, בן שלוש עשרה למצוות, בן חמש עשרה לתלמוד..." - ניתן לראות את אחד הפתרונות לבעיה זו. כי ביסוד דבריו מונחת תפיסה חינוכית יסודית והיא, שישנה התאמה בין ההתפתחות הנפשית והשיכלית של הלומד לבין נושאי הלימוד השונים. עלינו כמחנכים למצוא את שביל הזהב ולהתחיל להורות בשלבים בהתאם לבשלות התלמיד, כאשר לימוד הגמרא מתבסס על ידע קודם ועל תפיסות קודמות. התייעצתי בזמנו עם מו"ר הרב ר' אליהו מיישקובסקי זצ"ל, כאשר לימדתי בישיבה תיכונית, והוא אמר לי במפורש שיש להרחיב את מסגרת בסיס הידיעות במשנה תחילה, בשינון וידיעה רחבת היקף, לפני הגישה אל הלימוד הסדיר בגמרא.

ועתה לעצם בעית ההוראה בתושבע"פ: התורה נהפכת לחלק מעצמותו של הלומד אם הוא משקיע עצמו כל כולו בתוכה בבחינת: "הפוך בה... דכולי בה", "ובתורתו יהגה יומם ולילה" אי אפשר ללמוד תורה כשהתלמיד לא מודרך לקלוט את דברי המורה. אם לתלמיד לא קשה קושיית הגמרא, הוא לא יבין גם את התירוץ. כשם שאם לא נדע מה קשה לרש"י בפירושו לתורה לא נוכל להבין את דבריו. לימוד שלא מעלה אצל התלמיד את הקושי, לא יכול להיות פורה.

זכורני כתלמיד, שאחר שלמדנו פשט החילוני בוידענו על תרשים הזרימה; מי אמר למי; מה היה קשה; למה רש"י מפרש כך; מה רוצים התוסי להוסיף וכי. הויכוח התנהל בין חברי הקבוצה כשראש הישיבה ישב ועודד והסביר את שאלת אחד התלמידים, הוסיף מילת הסבר לתלמיד שני מהכיתה, ותוך כדי דיון הפרה את הלימוד באמצעות הדרכה ממקום אחר. לאחר השיעור עיינו ב"שיטה מקובצת", וכמעט כל אחד מהקבוצה זיהה את עמדתו בשיטה בשם אחד הראשונים, זה ברמב"ן וזה בריטב"א ועוד. כמובן, שכל זה הוכן מראש ונווט היטב ובכשרון רב ע"י ראש הישיבה. ומכאן, ההתחלה לשינוי המקווה, שעל כל ר"מ להיות מוכן היטב על החומר ועל דרכי הוראתו לפני השיעור.

דרך הוראה כזו, כאשר המלמד נותן לתלמידים לעורר את הדיון ולבדוק את עצמם - זו דרך ההוראה הנכונה והנחוצה והעשויה לחבב את התלמוד על לומדיו.

זכורני, שיעור בתלמוד אצל הגאון הצדיק ר' אליהו לופיאן זצ"ל על פרק הזהב בבבא מציעא. גם שיעור זה התנהל בצורה דומה. כל אחד אמר "חבורה" בפני כל החברים. כאשר אחד התנצל ואמר שאין לו משלו אלא הוא ליקט משל הראשונים בסוגיה. ענה לו ר' אליהו במשל על העכביש והדבורה, שהתווכחו מי יותר טוב. אמר העכביש שה"תוצרת" שלו (קורי העכביש) יוצאים מבטנו והם "סחורה" שלו ללא כל מעורבות אחרת. ואילו דבשך, הדבורה, אינו מבטנך אלא ליקוט של צוף הפרחים. ענתה הדבורה ואמרה, נכון ששלי ליקוט מאחרים אבל שלי כשר ונאכל ע"י הכל, ושלך אינו משמש אלא אותך ובני אדם מנקים קוריך וזורקים לאשפתות.

הבאתי דוגמה זו להראות שגדולי התורה, דאגו ראשית לכל, להראות לתלמידים דרך של לימוד עצמי ודרך זו תביא לחיבובה של התורה. הלשון התלמודית קשה היא למי שעדיין לא מורגל בה. היא עשויה לסבך את התלמיד במעקב אחר השלבים. כל זמן שלא ברור לו מהו מהלך הסוגיה, אסור להסיח את דעתו במסיחים צדדים. המורה או הר"מ שהבין ועמל על הסוגיה צריך "להיכנס" לראשו של התלמיד ולחשוב מה הוא רואה בסוגיה. גם כאשר מכינים שיעור לתלמידי חכמים צריך לחשוב שלפניך נמצאים "בעלי בתים" שלא אמונים על כל השיח והשיג שבסוגיה. קל וחומר כאשר מכינים שיעור לתלמידים מתחילים. הדבר הראשון שצריך לעשות בהוראת הגמרא הוא: לזהות את הקשיים של התלמיד כאשר הוא יגש ללמוד. להכניס סדר בלימוד, כדי שלא ינתק התלמיד תוך כדי הלימוד את הקשר והמהלך התלמודי. ניתן לעשות זאת בכמה דרכים ואמצעים כמו ע"י תרשים זרימה, טבלה מסכמת וכיוצא"ב. יש לעשות כל מאמץ לפתח אצל התלמיד את הכישרים ללימוד עצמי.

בניגוד למקצועות אחרים שבהם התלמיד לומד כדי לקבל ציון, אין בלימוד הגמרא אתגר כזה בלבד. צריך לשנן לתלמיד שלימוד התורה מצווה רבה וחשובה היא השקולה כנגד כל המצוות. ושהלימוד יהפך לבשר מבשרו ועצם מעצמיו. חשובה כאן כל כך **ההזדהות של התלמיד עם חומר הלימוד מתוך הכרה שיש כאן מימד של קדושה ומצווה**. לכן הקשר הרגשי בין מורה ותלמיד גם הוא כל כך חשוב. יש חשיבות להדגיש שיש חיבור וקשר בין התלמיד לבין כל הדורות היוצרים בתחום זה מעולם ועד אליו.

יחד עם זאת מותר להציב סימן שאלה וחייבים לבדוק כל דבר. יש לתת לתלמידים תחושה שאנו יחד שותפים בהתחבטות האם ניתן להבין כך או כך. דרך זו של הוראה המשלבת את התלמיד הייתה מאז ומתמיד בסיס בהוראת תושבע"פ. גם בגמרא עצמה מצויה דרך זו של מו"מ בין רב ותלמידיו. חיבור אמיתי של התלמידים עם ההיות התלמודית יצור קשר נכון ומפנה להבנת הגמרא ויגביר את החשק ללמוד ולהבין ולחבב את התורה.

לא עסקנו במאמר זה בבעיות חינוכיות, המובאות בימים אלו לדיון ציבורי, כי יש לייחד לבעיות אלו מחשבה מיוחדת. גם לא נדונו כאן הבעיות של ישיבות עם פנימיה וכיתות ישיבתיות בבתי ספר רגילים. גם השלב החשוב ביותר בנושא שלנו, שהוא עניין הכשרת המורים והמורות ללמד לימודי קודש - לא בא כאן לכלל דיון, כי כל אלה מחייבים התייחסות מיוחדת, בגלל מורכבותן ואופיין, ועל כך במאמר הבא.